

Мельничук О.П.

Університет сучасних знань

ПОРЯДОК СТВОРЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано порядок створення релігійних організацій з точки зору адміністративно-правового аспекту. Зазначено, що створення релігійних організацій в Україні є складовим елементом реалізації права особи на свободу світогляду і віросповідання, що закріплене Конституцією України та відображено у нормах міжнародного законодавства. Проаналізовано спеціальне законодавство і з'ясовано, що ним визначено перелік релігійних організацій, а також закріплено мету їх створення і діяльності. До релігійних організацій в Україні належать релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій. Метою створення релігійних організацій в Україні є: задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру. Проаналізовані дані офіційної статистики щодо кількості релігійних організацій в Україні і відзначено їх зростання, що актуалізує предмет дослідження.

Обґрунтовано, що найбільш поширеним різновидом релігійних організацій є релігійна громада. Нормативно встановлено, що повідомлення державних органів про утворення релігійної громади не є обов'язковим. Такі нормативні положення звільняють членів релігійної громади від обов'язку повідомляти державні органи про її утворення, що має наслідком відсутність законних підстав для вступу в адміністративні правовідносини. Однак передбачено, що релігійна організація може створюватись у формі юридичної особи. До того ж релігійна організація визнається юридичною особою з дня її державної реєстрації. Саме з цього моменту вона набуває спеціальної правоздатності, оскільки здійснення нею юридично значущих дій зумовлено виключно метою створення і не може їй суперечити. Тобто, якщо релігійна організація створюється у формі юридичної особи, вона набуває статусу учасника адміністративних правовідносин з моменту державної реєстрації. Проаналізовано нормативно-правові положення щодо переліку документів, строків державної реєстрації, суб'єкта проведення такої реєстрації. З'ясовано, що створення релігійної організації з урахуванням норм чинного законодавства включає два етапи: 1) реєстрація статуту (положення) релігійної організації; 2) реєстрація релігійної організації як юридичної особи.

Ключові слова: релігійна організація, створення, державна реєстрація, статут, положення, державний реєстратор, юридична особа, правовий статус.

В Україні з урахуванням конституційних положень та норм міжнародного законодавства закріплено і гарантується право кожної особи на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культури і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Ведення такої діяльності можливе в тому числі і через релігійні організації. Відповідно до ст. 7 Закону України від 23 квітня 1991 року «Про свободу совісті та релігійні організації» [1] релігійними організаціями в Україні є релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що скла-

даються з вищезазначених релігійних організацій. Релігійні об'єднання представляються своїми центрами (управліннями). Метою створення релігійних організацій в Україні законодавством визначено задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру. Окрім того, передбачено, що релігійні організації діють відповідно до своєї ієрархічної та інституційної структури, обирають, призначають і замінюють персонал згідно зі своїми статутами (положеннями). Тобто можна вести мову про те, що спеціальним законодавством визначено перелік релігійних організацій, а також закріплено мету їх створення і діяльності.

Аналізуючи дані офіційної статистики, складеної відповідно до Наказу Міністерства культури

України від 29 березня 2019 року № 257 «Про річну статистичну звітність з питань державно-конфесійних відносин в Україні за 2018 рік (релігійні організації)» [2], в Україні станом на 01 січня 2019 року зареєстровано 36 739 релігійних організацій різних конфесійних спрямувань. Така досить велика кількість свідчить про необхідність підвищеної уваги до особливостей релігійних організацій, у тому числі до процедури їх створення.

Г.В. Друзенко вважає, що головним завданням законодавця є «створення максимально простого, чіткого та необтяжливого механізму реалізації права на свободу віросповідання та світогляду, який би, не порушуючи меж втручання у простір людської свободи, обмежувався лишень сферами, де участь держави для реалізації такого права є необхідною» [3]. Слід погодитись із такою позицією щодо ролі держави під час реалізації права особи на свободу віросповідання та світогляду, яка не має втручатись у цю сферу (що встановлюється і Конституцією України), однак водночас наділена певними повноваженнями задля гарантування такого права. Одним із проявів взаємин держави і церкви є процедура створення релігійних організацій, яка закріплена у нормах відповідних законів.

Адміністративно-правовий статус релігійної організації визначений спеціальним законодавством. Найбільш поширеним різновидом релігійних організацій є релігійна громада, яку законодавством визначено як місцеву релігійну організацію віруючих громадян одного й того самого культу, віросповідання, напряму, течії або толку, які добровільно об'єдналися з метою спільного задоволення релігійних потреб. Членство в релігійній громаді ґрунтується на принципах вільного волевиявлення, а також на вимогах статуту (положення) релігійної громади. Релігійна громада на власний розсуд приймає нових та виключає наявних членів громади у порядку, встановленому її статутом (положенням). Окрім того, нормативно встановлено, що повідомлення державних органів про утворення релігійної громади не є обов'язковим. Такі нормативні положення звільняють членів релігійної громади від обов'язку повідомляти державні органи про таке утворення, що має наслідком відсутність законних підстав для вступу в адміністративні правовідносини.

Водночас у статті 13 Закону України від 23 квітня 1991 року «Про свободу совісті та релігійні організації» зазначено, що релігійна орга-

нізація має статус юридичної особи. До того ж релігійна організація визнається юридичною особою з дня її державної реєстрації. З цього моменту вона набуває спеціальної правоздатності, оскільки здійснення нею юридично значущих дій зумовлене виключно метою створення і не може їй суперечити, а межі діяльності визначаються не тільки Законом, а й статутом та внутрішніми канонічними настановами. Тобто якщо релігійна організація створюється у формі юридичної особи, то вона набуває статусу учасника адміністративних правовідносин з моменту державної реєстрації.

Особливості державної реєстрації релігійної організації як юридичної особи визначаються Законом України від 15 травня 2003 року «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [4]. У статті 1 вказаного Закону для визначення понять, які застосовуються в ньому, передбачено: суб'єкт державної реєстрації: центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації – у разі державної реєстрації юридичних осіб – релігійних організацій. Тобто державну реєстрацію релігійних організацій як юридичних осіб проводять:

- центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії;
- Рада міністрів Автономної Республіки Крим;
- обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації.

Також законодавством зауважено, що найменування релігійної організації може містити інформацію про її організаційно-правову форму виключно за бажанням такої юридичної особи, тоді як наявність у найменуванні інформації про організаційно-правову форму (крім державних органів, органів місцевого самоврядування, органів влади Автономної Республіки Крим, державних, комунальних організацій, закладів, установ, а також випадку, передбаченого абзацом другим цієї частини) та назву є обов'язковим для всіх інших юридичних осіб.

Окремо чинним законодавством встановлено перелік документів, які подаються для проведення державної реєстрації релігійної організації. Строк розгляду документів, поданих для державної реєстрації та проведення інших реєстраційних дій щодо юридичних осіб (у тому числі і релігійних організацій) становить 24 години після надходження документів, поданих для державної реєстрації та проведення інших реєстраційних

дій, крім вихідних та святкових днів. Так, відповідно до ст. 17 Закону України від 15 травня 2003 року «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб- підприємців та громадських формувань» для державної реєстрації створення юридичної особи подаються такі документи:

– заява про державну реєстрацію створення юридичної особи;

– заява про обрання юридичною особою спрощеної системи оподаткування та/або реєстраційна заява про добровільну реєстрацію як платника податку на додану вартість та/або заява про включення до Реєстру неприбуткових установ та організацій за формами, затвердженими відповідно до законодавства, – за бажанням заявника;

– примірник оригіналу (нотаріально засвідчену копію) рішення засновників, а у випадках, передбачених законом, – рішення відповідного державного органу про створення юридичної особи;

– установчий документ юридичної особи – у разі створення юридичної особи на підставі власного установчого документа.

Таким чином, проведення державної реєстрації релігійної організації як юридичної особи передбачає подання державному реєстратору свого статуту (положення). Релігійна організація як юридична особа користується правами і несе обов'язки відповідно до чинного законодавства і свого статуту (положення). Статут (положення) релігійної організації визначає її правоздатність і підлягає реєстрації. Тобто спочатку релігійна організація має зареєструвати свій статут і лише потім пройти державну реєстрацію для одержання статусу юридичної особи. Порядок такої реєстрації Статуту (положення) встановлюється статтею 14 Закону України від 23 квітня 1991 року «Про свободу совісті та релігійні організації».

Так, нормативно визначено, що статут (положення) релігійної організації приймається на загальних зборах віруючих громадян або на релігійних з'їздах, конференціях. Статут (положення) релігійної організації має містити відомості про:

1) вид релігійної організації, її віросповідну приналежність і місцезнаходження;

2) місце релігійної організації в організаційній структурі релігійного об'єднання;

3) майновий стан релігійної організації;

4) права релігійної організації на заснування підприємств, засобів масової інформації, інших релігійних організацій, створення навчальних закладів;

5) порядок внесення змін і доповнень до статуту (положення) релігійної організації;

6) порядок вирішення майнових та інших питань у разі припинення діяльності релігійної організації.

Статут (положення) може містити й інші відомості, пов'язані з особливостями діяльності такої релігійної організації. Статут (положення) релігійної організації не має суперечити чинному законодавству. Слід відзначити, що у наведеному переліку відсутня вимога щодо обов'язкового зазначення найменування релігійної організації у статуті (положенні), хоча окремі аспекти визначення такого найменування Законом передбачені, у зв'язку із чим слід доповнити перелік відомостей, які має містити статут (положення) релігійної організації.

Документи, які визначають віросповідну діяльність, вирішують інші внутрішні питання релігійної організації, не підлягають реєстрації в державних органах.

Релігійна організація (об'єднання), яка безпосередньо або як складова частина іншої релігійної організації (об'єднання) входить до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України, зобов'язана у своїй повній назві, зазначеній у її статуті (положенні), відображати належність до релігійної організації (об'єднання) за межами України, до якої вона входить (частиною якої вона є), шляхом обов'язкового відтворення у своїй назві повної статутної назви такої релігійної організації (об'єднання) з можливим додаванням слів «в Україні» та/або позначення свого місця в структурі іноземної релігійної організації.

Для реєстрації статуту (положення) релігійної громади громадяни в кількості не менше десяти осіб, які утворили її і досягли 18-річного віку, подають заяву та статут (положення) на реєстрацію до обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, а в Автономній Республіці Крим – до Ради міністрів Автономної Республіки Крим.

До статуту (положення) релігійної громади на підтвердження відомостей, викладених у ньому, додатково подаються належним чином засвідчені копії:

1) рішення (витягу) про утворення релігійної громади, її найменування, затвердження статуту, обрання керівних (виконавчих) органів – протокол загальних зборів віруючих громадян або установчого релігійного з'їзду, конференції тощо.

Зазначене рішення приймається у порядку, передбаченому статутом (положенням) релігійної громади, та оформлюється згідно з внутрішніми настановами цієї релігійної громади;

2) документа про право власності чи користування приміщенням або письмової згоди власника приміщення на надання адреси за місцезнаходженням релігійної організації, зазначеним у статуті (положенні) релігійної громади.

Релігійні центри, управління, монастирі, релігійні братства, місії та духовні навчальні заклади подають на реєстрацію статут (положення) до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії. Для реєстрації статуту (положення) монастиря, релігійного братства, місіонерського товариства (місії), духовного навчального закладу до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії, подається заява за підписом керівника (іншої уповноваженої особи) релігійного центру (управління), що засновує відповідну релігійну організацію.

Орган, який здійснює реєстрацію, в місячний термін розглядає заяву, статут (положення) релігійної організації, приймає відповідне рішення і не пізніше як у десятиденний термін письмово повідомляє про нього заявникам. У необхідних випадках орган, який здійснює реєстрацію статутів (положень) релігійних організацій, може зажадати висновок місцевої державної адміністрації, виконавчого органу сільської, селищної, міської ради, а також спеціалістів. У цьому разі рішення про реєстрацію статутів (положень) релігійних організацій приймається у тримісячний термін.

У реєстрації статуту (положення) релігійної організації може бути відмовлено, якщо її статут (положення) або діяльність суперечать чинному законодавству. Рішення про відмову в реєстрації статуту (положення) релігійної організації із зазначенням підстав відмови повідомляється заявникам письмово в десятиденний термін.

Так, слід зауважити, що релігійна організація проходить «подвійну» реєстрацію: спочатку статуту (положення), а потім як юридична особа. Відомості про релігійну організацію як про юридичну особу вносяться до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань – це єдина державна інформаційна система, що забезпечує збирання, накопичення, обробку, захист, облік та надання інформації про юридичних осіб,

фізичних осіб- підприємців та громадські формування, що не мають статусу юридичної особи. Відповідно до ст. 9 Закону України від 15 травня 2003 року «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» передбачено, що в Єдиному державному реєстрі містяться відомості про юридичну особу, серед яких:

– найменування юридичної особи, у тому числі скорочене (за наявності);

– ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (далі – ідентифікаційний код);

– організаційно-правова форма;

– вид релігійної організації;

– віросповідна приналежність релігійної організації;

– місцезнаходження юридичної особи;

– види діяльності;

– відомості про органи управління юридичної особи;

– відомості про керівника юридичної особи та про інших осіб (за наявності), які можуть вчиняти дії від імені юридичної особи, у тому числі підписувати договори, подавати документи для державної реєстрації;

– вид установчого документа (установчий акт, статут, модельний статут, засновницький договір, одноособова заява (меморандум), положення тощо) та установчий документ;

– інформація для здійснення зв'язку з юридичною особою: телефон, адреса електронної пошти та інше.

Враховуючи нормативні положення і вимоги до реєстрації релігійних організацій, В.П. Карпунчев зауважує, що «реєстрація релігійної організації є складною, подвійною процедурою і потребує спрощення. В Україні натепер, незважаючи на складність реєстрації, склалася сприятлива ситуація для релігійних організацій, тому що здебільшого не перевіряється основна мета релігійних організацій, з якою вони створюються. Це питання потребує глибокого і докорінного розроблення. Законодавчо на належному рівні потребує врегулювання питання проведення релігієзнавчої експертизи, яка своєю чергою здатна замінити собою дозвіл обласних державних адміністрацій на створення релігійних організацій» [5, с. 32]. Таким чином, складається така ситуація, коли процедура реєстрації релігійної організації є досить тривалою за строками і складною за стадіями, проте відсутня реальна перевірка під час створення такої організації її дійсного статусу і відповідності меті створення.

Таким чином, підсумовуючи, слід зазначити, що релігійна організація стає повноцінним учасником адміністративних правовідносин після її створення. Створення релігійної організації з урахуванням норм чинного законодавства включає два етапи: 1) державну реєстрацію статуту (положення) релігійної організації; 2) державну реєстрацію релігійної організації як юридичної особи. Таку «подвійну» реєстрацію можна розглядати з різних точок зору. З одного боку, вона може

бути перешкодою для створення релігійної організації, ускладнюючи та подовжуючи процедуру такого створення. З іншого боку, вона може бути додатковою гарантією створення саме релігійної організації для досягнення мети, закріпленої законодавством (задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру), зменшуючи при цьому ризик створення «фейкових» релігійних організацій та можливих зловживань правом.

Список літератури:

1. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 р. URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/987-12>.
2. Дані Департаменту у справах релігій та національностей Міністерства культури України. URL: https://risu.org.ua/ua/index/resourses/statistics/ukr_2019/75410/.
3. Друзенко Г.В. Між традицією та свободою. *Релігійна свобода*. 2007. № 11. URL: <http://www.risu.org.ua/ukr/religion.and.society/analysis/article;10725>.
4. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб- підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15/print1444729859014669>.
5. Карпунчев В.П. Прогалини в адміністративно-правовому регулюванні статусу релігійних об'єднань в Україні. *Наук. вісник Київськ. нац. ун-ту внутр. справ*. 2010. № 4. С. 26–35.

Melnychuk O.P. THE CREATION OF RELIGIOUS ORGANIZATIONS ESTABLISHMENT: ADMINISTRATIVE AND LEGAL ASPECT

The article analyzes the procedure for establishing religious organizations in terms of administrative and legal aspects. It is noted that the establishment of religious organizations in Ukraine is an integral element of the exercise of the individual's right to freedom of opinion and religion, as enshrined in the Constitution of Ukraine and reflected in the rules of international law. Special legislation has been analyzed and found to identify a list of religious organizations and to establish the purpose of their establishment and activities. Religious organizations in Ukraine include religious communities, administrations and centers, monasteries, religious fraternities, missionary societies (missions), spiritual educational institutions, and associations made up of the aforementioned religious organizations. The purpose of setting up religious organizations in Ukraine is: meeting the religious needs of citizens to profess and spread the faith. The official statistics on the number of religious organizations in Ukraine are analyzed and their growth is noted, which actualizes the subject of the research.

It is justified that the most common variety of religious organizations is the religious community. It is statutory that state bodies are not required to notify religious communities. Such regulations exempt members of the religious community from the obligation to notify public bodies of its formation, which results in the absence of legal grounds for entering into legal relations. However, it is stipulated that a religious organization may be formed in the form of a legal entity. In addition, a religious organization is recognized as a legal entity from the date of its state registration. It is from this point on that it acquires a special legal capacity, since the implementation of its legally significant actions is solely for the purpose of creation and cannot contradict it. That is, if a religious organization is created in the form of a legal entity, it acquires the status of a participant of administrative legal relations from the moment of state registration. Regulatory provisions on the list of documents, terms of state registration, the subject of such registration are analyzed. It is found that the creation of a religious organization in accordance with the rules of the current legislation includes two stages: 1) registration of the statute (provision) of the religious organization; 2) registration of a religious organization as a legal entity.

Key words: religious organization, establishment, state registration, statute, regulations, state register, legal entity, legal status.